

Лекція 3. Види та ознаки наукового дослідження

1. Наукові дослідження: сутність, ознаки
2. Типологія (фундаментальні та прикладні) та види наукових досліджень (курсова робота, дипломна робота, наукова стаття, тези, монографія, дисертація).
3. Загальні підходи і принципи наукового дослідження

- Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26 листопада 2015 року № 848-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2016, № 3, ст.25.
- Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214519?find=1&text=%22плагіат%22#w11>

Поняття «наукове дослідження»

Наукове дослідження — це цілеспрямований, систематичний процес отримання нових знань, заснований на використанні наукових методів, логіки та доказів.

Це поняття розглядається в **різних контекстах**:

- ▶ **Історичному** — як процес, що еволюціонував разом із розвитком людства;
- ▶ **Прагматичному** — як інструмент вирішення конкретних завдань;
- ▶ **Теоретичному** — як форма пізнання закономірностей;
- ▶ **Соціальному** — як фактор, що впливає на суспільство і культуру.

Пов'язане з іншими поняттями:

- ▶ **Знання** — результат дослідження;
- ▶ **Інформація** — вихідна та отримана в процесі дані;
- ▶ **Розвідка, пошук** — етапи виявлення нових фактів;
- ▶ **Відкриття, винахід** — результат творчого дослідження;
- ▶ **Прогрес** — наслідок практичного застосування нових знань.

- **Наукове дослідження** – це цілеспрямоване пізнання, результати якого виступають у вигляді системи понять, законів і теорій.
- **Наукове дослідження** — процес вивчення об'єкта або явища з метою виявлення закономірностей його виникнення та розвитку, а також можливостей його зміни та використання в інтересах добробуту суспільства.
- **Наукове дослідження** *Це цілеспрямований процес науково пошуку за допомогою наукових методів явищ і процесів, аналіз впливу на них різних факторів, а також з'ясування взаємодії між явищами з метою отримання переконливо доведених і корисних для науки і практики рішень.*
- **Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України (2015):**
  - 12) **наукова діяльність** – інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання нових знань та (або) пошук шляхів їх застосування, основними видами якої є фундаментальні та прикладні наукові дослідження;
  - 14) наукова (науково-технічна) продукція - науковий та (або) науково-технічний (прикладний) результат, призначений для реалізації;
  - 15) **наукова (науково-технічна) робота - наукові дослідження та науково-технічні (експериментальні) розробки**, проведені з метою одержання наукового, науково-технічного (прикладного) результату.
  - 26) **науково-технічна діяльність** - наукова діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань для розв'язання технологічних, інженерних, економічних, соціальних та гуманітарних проблем, основними видами якої є прикладні наукові дослідження та науково-технічні (експериментальні) розробки;
  - **Основними видами наукової (науково-технічної) роботи** є науково-дослідні, дослідно-конструкторські, проектно-конструкторські, дослідно-технологічні, технологічні, пошукові та проектно-пошукові роботи, виготовлення дослідних зразків або партій науково-технічної продукції, а також інші роботи, пов'язані з доведенням нових наукових і науково-технічних знань до стадії практичного використання

Значення та функції наукових досліджень

Наукові дослідження є основою розвитку науки, техніки, економіки та культури.

Вони відрізняються від інших форм отримання інформації:

- ▶ **Інтуїція** — не завжди обґрунтована;
- ▶ **Практичний досвід** — обмежений індивідуальними випадками;
- ▶ **Навчання** — передача, а не створення знань;
- ▶ **Дії навмання** — не мають системності.

Функції науки:

- ▶ **Описова** — вивчення явищ і процесів;
- ▶ **Пояснювальна** — розкриття причин і закономірностей;
- ▶ **Прогностична** — передбачення майбутніх подій;
- ▶ **Практична** — вдосконалення методів роботи, технологій;
- ▶ **Світоглядна** — формування критичного мислення та розуміння світу.

- Характерні **ознаки наукового дослідження**:
- обов'язково **цілеспрямований** процес, досягнення усвідомлено поставленої мети, чітко сформульованих завдань;
- процес, спрямований на пошук **НОВОГО**, на творчість, на відкриття невідомого, на висунення **оригінальних ідей, на нове висвітлення розглянутих питань**;
- воно характеризується **систематичністю**: тут упорядковані, приведені у систему і сам процес дослідження, і його результати;
- йому властива строга **доказовість, послідовне обґрунтування зроблених узагальнень і висновків**.

Дослідження — це **послідовний процес**, що включає кілька етапів:

1. Підготовка:

- ▶ Аналіз існуючих знань і постановка наукової проблеми;
- ▶ Формулювання мети, завдань, гіпотез;
- ▶ Вибір методів дослідження.

2. Виконання:

- ▶ Збір даних (експерименти, спостереження, анкетування тощо);
- ▶ Аналіз результатів, перевірка гіпотез.

3. Оприлюднення результатів:

- ▶ Написання наукових статей, звітів, дисертацій;
- ▶ Публікації в журналах, виступи на конференціях.

4. Обговорення й уточнення:

- ▶ Рецензування та наукова дискусія;
- ▶ Уточнення висновків, подальші дослідження.

Класифікації наукових досліджень

- ▶ За сферою використання: фундаментальні, прикладні.
- ▶ За методом: емпіричні, теоретичні.
- ▶ За джерелом фінансування: державні, приватні, змішані.
- ▶ За зв'язком із виробництвом: безпосередні, віддалені.
- ▶ За тривалістю: короткострокові, довгострокові.
- ▶ За стадіями: пошукові, завершальні.
- ▶ За об'єктом: прості, складні.
- ▶ За кількістю дослідників: індивідуальні, групові.
- ▶ За галузями: однонапрямні, міждисциплінарні (big science).

- **Стаття 49.** Статус та завдання Національного фонду досліджень України
- **1. Національний фонд досліджень України** утворюється з метою стимулювання фундаментальних та прикладних наукових досліджень, реалізації єдиної державної політики у сфері наукової та науково-технічної діяльності в межах його повноважень, розвитку національного дослідницького простору та його інтеграції до світового дослідницького простору, розбудови дослідницької інфраструктури в Україні та її інтеграції до світової дослідницької інфраструктури, сприяння налагодженню науково-технічного співробітництва між науковими установами, закладами вищої освіти та представниками реального сектора економіки і сфери послуг, сприяння міжнародному обміну інформацією та вченими, сприяння діяльності, спрямованій на залучення учнівської та студентської молоді до наукової та науково-технічної діяльності, сприяння виробничо-орієнтованим (галузевим) науковим установам шляхом організації конкурсів за запитом відповідних міністерств, інших центральних органів виконавчої влади або інших замовників, за умови виділення такими центральними органами виконавчої влади або замовниками відповідних коштів, популяризації наукової і науково-технічної діяльності.

Національний фонд досліджень України є державною бюджетною установою, основним завданням якої є грантова підтримка:

- 1) фундаментальних наукових досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних та гуманітарних наук;
- 2) прикладних наукових досліджень
- 3) і науково-технічних (експериментальних) розробок за пріоритетними напрямками розвитку науки і техніки.

Грантова підтримка прикладних наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок, що проводяться протягом декількох років, надається за напрямками розвитку науки і техніки, визначеними законом пріоритетними на момент проведення конкурсного відбору відповідних проектів.

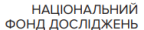
**НАЦІОНАЛЬНИЙ
ФОНД ДОСЛІДЖЕНЬ**

**НАЦІОНАЛЬНИЙ
ФОНД ДОСЛІДЖЕНЬ**

В Україні досі **не існує інституції**, яка надавала б **гранти для проведення наукових досліджень і розробок** на умовах відкритих конкурсів і **незалежно від відомчих ознак**.

**НАЦІОНАЛЬНИЙ
ФОНД ДОСЛІДЖЕНЬ**

**НАЦІОНАЛЬНИЙ
ФОНД ДОСЛІДЖЕНЬ**

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ФОНД ДОСЛІДЖЕНЬ:
ВИДИ ГРАНТОВОЇ ПІДТРИМКИ**

**Індивідуальний
грант**

**Колективний
грант**

**Інституційний
грант**

• **Закон ст.1 п. 33) фундаментальні наукові дослідження** – теоретичні та експериментальні наукові дослідження, спрямовані на одержання нових знань про закономірності організації та розвитку природи, суспільства, людини, їх взаємозв'язків. **Результатом фундаментальних наукових досліджень** є гіпотези, теорії, нові методи пізнання, відкриття законів природи, невідомих раніше явищ і властивостей матерії, виявлення закономірностей розвитку суспільства тощо, які не орієнтовані на безпосереднє практичне використання у сфері економіки.

• Фундаментальні наукові дослідження можуть бути як теоретичними, так й експериментальними.

• **Закон ст.1 п. 30) прикладні наукові дослідження** - теоретичні та експериментальні наукові дослідження, спрямовані на одержання і використання нових знань для практичних цілей.

Результатом прикладних наукових досліджень є нові знання, призначені для створення нових або вдосконалення існуючих матеріалів, продуктів, пристроїв, методів, систем, технологій, конкретні пропозиції щодо виконання актуальних науково-технічних та суспільних завдань;

• Поділ досліджень на **монодисциплінарні та міждисциплінарні** зумовлений проведенням досліджень у межах однієї чи декількох наук відповідно.

• **Однофакторними** вважаються дослідження, у яких дослідника цікавить один аспект предмета наукового пошуку, наприклад, у формуванні професійної компетентності випускника закладу вищої освіти – умови цього процесу, у кар'єрному рості науково-педагогічного працівника – зміни, що відбуваються під впливом конкретного зовнішнього чинника тощо.

• Ще одна градація досліджень на **міжнародні, регіональні, університетські** може поширюватися на усі розглянуті типи досліджень залежно від масштабності дослідження та кількісного складу учасників.

- Фундаментальні
- Прикладні

- Міждисциплінарні
- Монодисциплінарні

- Багатофакторні
- Однофакторні

- Міжнародні
- Національні
- Регіональні
- Інституційні

- **Курсова робота** – це вид наукової роботи, кваліфікаційний науково-дослідний проєкт, навчально-наукове дослідження здобувача вищої освіти, що
- дозволяє опанувати навички проведення наукового пошуку (знаходити,
- опрацьовувати, критично аналізувати наукову літературу та інші джерела за обраною темою, порівнювати різні погляди на досліджувану проблему,
- опрацьовувати методичну літературу),
- розвинути навички творчої самостійної роботи,
- оволодіти загальнонауковими і спеціальними методами сучасних наукових досліджень,
- поглибити вивчення будь-якого питання / теми навчальної дисципліни / кваліфікаційної роботи;
- продемонструвати вміння самостійно мислити та робити висновки, пропонувати рекомендації щодо розв'язання складних соціальних проблем.

- **Бакалаврська кваліфікаційна робота** дозволяє здобувачам продемонструвати набуті знання та вміння у сфері дослідження політики, вдосконалити здатність вирішувати як проблеми розвитку сфери, так і конкретні проблеми політичних відносин, політичних конфліктів.
- Робота є самостійною науково-практичною розробкою, яка має базуватися на теоретичних знаннях і практичних навичках, які здобувачі отримали під час аудиторних занять та проходження виробничих практик.

- **Мета бакалаврської кваліфікаційної роботи – засвідчення здобувачами вищої освіти ґрунтовних теоретичних засад дослідження політики; демонстрація здатності до аналізу та вирішення проблем у сфері політики, політичних конфліктів, взаємодії держави та громадянського суспільства тощо**
- Виконання бакалаврської кваліфікаційної роботи надає здобувачеві можливість закріпити навички самостійно працювати з різними інформаційними джерелами, реферувати матеріали спеціальної літератури, глибше вивчати основні проблеми політичних відносин, аналізувати емпіричні дані і на підставі цього розробляти організаційні заходи, доведені до рівня практичного застосування, а також здійснювати графічне подання даних і розрахунків з метою їх візуалізації, проводити публічні виступи тощо

Основні ознаки наукового стилю:

- ясність (понятійність) і предметність тлумачень;
- логічна послідовність і доказовість викладу;
- узагальненість понять і явищ;
- об'єктивний аналіз;
- точність і лаконічність висловлювань;
- аргументація та переконливість тверджень;
- однозначне пояснення причинно-наслідкових відношень;
- докладні висновки.

• Науковий стиль поділяють на такі підстили:

- а) власне науковий (із жанрами текстів: монографія, рецензія, стаття, наукова доповідь, повідомлення, курсова й дипломна роботи, реферат, тези), який, у свою чергу, поділяється на науково-технічні та науково-гуманітарні тексти;
- б) науково-популярний — застосовується для дохідливого, доступного викладу інформації про наслідки складних досліджень для нефахівців, із використанням у неспеціальних часописах і книгах навіть засобів художнього та публіцистичного стилів;
- в) науково-навчальний — реалізується в підручниках, лекціях, бесідах для доступного, логічного й образного викладу й не виключає використання складників емоційності.
- г) виробничо-технічний — використовується у спеціальній літературі, що обслуговує різноманітні сфери господарства та виробництва.

Загальні підходи і принципи наукового дослідження

Принцип об'єктивності: виявляється у всебічному врахуванні факторів, які породжують те чи інше явище, у знаходженні адекватних дослідницьких підходів та засобів, що дозволяють отримати істинне знання про об'єкт, передбачає виключення можливості застосування суб'єктивізму, однобічності та упередженості у доборі та оцінці фактів.

Принцип об'єктивності потребує обґрунтованості вихідних даних, логічності дослідницьких дій, їх послідовності та на цій основі через достовірні факти досягнення достовірних висновків

Загальні підходи і принципи наукового дослідження

Принцип **сутнісного аналізу** передбачає розкриття протиріч у предметі дослідження, простеження взаємозв'язку та взаємозалежності кількісних і якісних змін, руху до більш високих рівнів розвитку із збереженням усього позитивного

Принцип **єдності логічного та історичного**, який вимагає у кожному дослідженні поєднувати вивчення історії об'єкта в його сучасному стані, а також перспективи його розвитку.

Загальні підходи і принципи наукового дослідження

Принцип провідної ролі практики: науково-дослідні роботи, які пов'язані з практикою, перевірені практикою, більш ефективно розв'язують наукові проблеми, особливо у такій галузі, як **туризм**.
Практика є основою розвитку пізнання.

Загальні підходи і принципи наукового дослідження

Загальнонаукові методологічні підходи:

Хронологічний (історичний) підхід дає можливість досліджувати розвиток процесів та подій у хронологічній послідовності;

Термінологічний підхід. Будь-яке теоретичне дослідження потребує подання, аналіз та уточнення термінів та понять, що використовуються у дослідженні.

Системний підхід. Сутність його полягає у комплексному дослідженні складних об'єктів (систем), вивчення яких не обмежується особливостями складових їх елементів, а пов'язане, перш за все, з акцентуванням уваги дослідника на характер взаємодії між елементами.

Професійно-діяльнісний підхід у дослідженнях туризму є конкретно-науковим методологічним принципом. Професійно-діяльнісний підхід виражається у прагненні дослідників використовувати положення теорії діяльності у методиці та інтерпретації змісту своєї роботи.

- Низка категорій має **загальнонауковий характер**, наприклад, суспільство, розвиток, політика.
- До **політологічних категорій** відносяться: політичні інтереси, політичні цінності, політична боротьба, політична влада, політичний режим, політична демократія, свобода, політична свідомість, політична ідеологія, політична культура, державний лад, політичний інститут, держава, політична система, політична організація, суб'єкт політики, політичні відносини, політична думка, політична діяльність, політичне рішення, політичний процес, політичний конфлікт, політичне лідерство, політична соціалізація тощо.
- Крім того, в політології широко використовують поняття і категорії **суміжних наукових дисциплін**.

- **Метод прийняття рішень** робить можливим цілісне бачення політичних явищ, їх динаміку і, що дуже важливо, пояснює, чому політичні діяння відбуваються саме так, а не інакше. На основі цього методу синтезуються інші методи.
- **Він дає змогу найповніше виявити специфіку політології в загальній системі суспільствознавчих наук.**
- Реалізація методу прийняття рішень має кілька стадій і досягає поставленої мети, спираючись на такі поняття, як центр прийняття рішень (суб'єкт політики), процес прийняття рішень (діяльність щодо їх вироблення), саме політичне рішення (вибір способів політичних дій як кінцевий результат процесу прийняття політичних рішень) і, нарешті, реалізація, тобто здійснення політичних рішень із використанням відповідних засобів.

- **Інституціональний метод** орієнтовано на вивчення взаємодії політичних інститутів: держави, її органів, політичних партій та інших громадських організацій. Аналіз будується, виходячи зі сформованих і суспільно вкорінених політичних форм і формальних правил прийняття рішень.
- **Історичний метод** засновано на вивченні політичних явищ у їх розвитку. Перевага історичного методу полягає у тому, що він дає можливість вивчати політичні процеси в контексті тієї історичної обстановки, у якій вони виникають і розвиваються.

- **Діяльнісний підхід** - розглядає політику як циклічний процес, що має послідовні етапи: визначення мети діяльності, прийняття рішень, організація мас і мобілізація ресурсів на їх здійснення, регулювання діяльності, облік і контроль, аналіз отриманих результатів і постановка нових цілей і завдань
- **Системний метод** акцентує увагу на цілісності політики й характері її взаємин із зовнішнім середовищем.

- **Соціологічний** - Передбачає з'ясування соціальної зумовленості політичних явищ, зокрема, впливу на політичну систему економічних відносин, соціальної структури, ідеології і культури
- **Порівняльний**- зіставлення однотипних політичних явищ (державного ладу, політичних партій), різних способів реалізації одних і тих самих політичних функцій тощо з метою виявлення спільних та відмінних рис політичного життя різних народів, країн, епох

- **Антропологічний** - вивчення зумовленості політики не соціальними чинниками, а природою людського роду
- **Соціально-психологічний** (біхевіористичний) - орієнтує:
  - а) на вивчення суб'єктивних механізмів політичної поведінки, індивідуальних якостей, рис характеру, психологічних мотивацій;
  - б) на вивчення залежності політичної поведінки індивіда від включення його до соціальних груп, дослідження психологічних характеристик груп, мас, етносів, класів

- **Аналіз документів** містить аналіз офіційних матеріалів: програм партій, стенограм засідань уряду й парламентів, різного роду звітів, а також щоденників та мемуарів.
- Застосування **ігрових методів** дає можливість зімітувати розвиток того чи іншого політичного явища (переговори, конфлікт тощо).